

Т. І. БУГАЙОВА (канд. пед. наук)
Університет менеджменту освіти НАПН України

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ФОНУ НА РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

У статті розглянуто проблему впливу соціального фону на результати педагогічного прогнозування. Показано, що іноді фонове соціальне оточення відіграє домінуючу роль щодо конкретних педагогічних процесів і явищ, тому має першорядне значення в системі педагогічного прогнозування.

Ключові слова: педагогічний прогноз, процес прогнозування, прогнозний соціальний фон, ментальний досвід.

Постановка проблеми. Завжди будь-якій людині було властиве бажання заглянути за горизонт того, що може бути в майбутньому, а тим більше педагогу, який не відразу відчуває і бачить результати своєї професійної діяльності. Уміння передбачати не тільки плоди своєї роботи, а й шляхи досягнення поставлених навчально-виховних цілей, процесуально-керуючі дії і чинники, що впливають на ці процеси стає насущною потребою сучасної педагогіки. У сьогоднішній спроможність передбачати і прогнозувати майбутні педагогічні явища, процесів та об'єктів і здатність ефективно впливати на них, стає однією із самих головних проблем педагогічної науки. Нині як перед науковцями-теоретиками, так і перед практиками сфери освіти (учителями, викладачами майстрами виробничого навчання, методистами, управлінцями різних категорій) встає питання не тільки усвідомити можливості впливу самої людини на розвиток освітніх процесів, але й розібратися у функціонуванні та поведінці окремо взятих навчальних і виховних систем, зрозуміти як взаємодіють її елементи; осмислити вплив об'єктивних факторів на освітні процеси і на суб'єктивну роль в них педагогів і тих, кого навчають. Сучасне суспільство вимагає перед дослідниками вирішення цих складних і проблематичних завдань.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретична основа теми дослідження визначається сукупністю історично закріплених ідей в галузі професійної педагогічної освіти, педагогічного прогнозування. До їх числа варто віднести: питання педагогічного прогнозування (О. С. Белкін, Б. Л. Вульфсон, О. М. Гендін, Б. С. Гершунський, Л. М. Грибова, І. К. Журавльов, Е. Г. Костяшкин, В. О. Кутєв, І. Я. Лернер, В. О. Сітаров, М. М. Скаткін); окремі питання застосування прогнозування в освітньому процесі (С. Є. Бакулев, В. І. Баландін, Т. В. Димова, Є. П. Єфремов, В. М. Іванов) та ін.

Під прогнозуванням розуміють (грецьке «prognosis» – передбачення) розробку прогнозів, тобто ймовірних суджень щодо стану функціонування об'єктів у найближчому і віддаленому майбутньому [1, с. 716]. Тобто це процес створення прогнозу, який і називається прогнозуванням. А сам прогноз – це є передбачення, пророкування майбутнього стану чи розвитку об'єкта прогнозування для того, щоб ним можна було ефективно управляти або одержати від нього якусь користь для прийняття позитивного рішення. У широкому сенсі слова, під прогнозом розуміють систему обґрунтованих уявлень про можливий стан об'єкта і про шляхи його розвитку в майбутньому (або – в минулому). Будь-яке прогнозування покликане відповісти на запитання: «Що буде, якщо... ?» і «Що треба зробити, щоб... ?».

Метою статті є показ ролі соціального фону в педагогічному прогнозуванні. До завдань статті відносимо виявлення причин, що накладають відбиток через соціальне замовлення, яке варто розглядати як реалізацію культурно-історичних та особистісно-індивідуальних цінностей, що відбиваються у ментальності нації та індивідуалізмі людини.

Виклад основного матеріалу. При розробці педагогічного прогнозу, зовнішнім умовам, зовнішньому середовищу функціонування об'єкта прогнозування повинно приділятися не менше уваги, чим внутрішнім чинникам.

Прогнозний соціальний фон – це сукупність зовнішніх стосовно педагогічного об'єкта прогнозування умов, істотних для вирішення задачі прогнозу. На відміну від профільних, фонові дані звичайно не є предметом дослідження: їх або одержують готовими замовляючи з інших, досить компетентних джерел, або черпають з наявної наукової літератури, або фіксують у вигляді постулатів або умов з відповідними застереженнями щодо ступеня їх вірогідності [2, с. 16].

Розвиваючи питання педагогічного прогнозування, необхідно враховувати всю сукупність соціального фону, і того економічного впливу, що постійно діє на нього. Треба зазначити, що аналіз

цих проблем виходить далеко за межі педагогічної тематики, розгляд їх переходить у площину соціології, політології, культурології та інших гуманітарних наук, тому ми торкнемося цих питань тільки з позиції їх наявності.

Інтенсивна зміна умов життя людей, соціальних ідеалів і критеріїв, за якими суспільство оцінює людей, прямо впливає на освітні процеси, а, отже – на методологію та філософію педагогіки. При цьому аналізуються два основних компоненти: навчання і виховання. Перший зосереджується на формуванні у тих, кого навчають знань, умінь та навичок предметно-практичної і розумової діяльності, другий – на формуванні соціально-етичної і моральної поведінки та відповідних до неї якостей особистості. Сукупний розгляд навчання, виховання та розвитку в процесі педагогічного прогнозування – це ознака успіху щодо врахування впливу множини чинників навколишнього соціально-економічного середовища.

Система цінностей, яку сьогодні устанавлює суспільство і держава через навчально-виховні заклади і установи, припускає істотний вплив на процес прогнозування і формування пріоритетних якостей людини. Особливий вплив на прогнозування соціального замовлення робить вироблений у суспільстві ідеал перспективного розвитку особистості та засоби наближення до нього. Соціальний фон і соціальне оточення суб'єкта, який задіяний в педагогічному процесі, як внутрішня ієрархічна система соціалізації і професіоналізації, одержує свій розвиток за допомогою ефективного прогнозування організації і управління навчально-виховного процесу в різних їх проявах.

Соціальний фон накладає відбиток через соціальне замовлення, яке варто розглядати як реалізацію культурно-історичних та особистісно-індивідуальних цінностей, що відбиваються у ментальності нації та індивідуалізмі людини, яка навчається. Існує нібито два типи педагогічного прогнозування: плоске, що обмежується тільки власними педагогічними законами, закономірностями та принципами, і об'ємне – те, що оперує множиною, точніше, сукупністю даних у вигляді показників, причин і факторів педагогічного явища, відбиваючи при цьому процес прогнозу з погляду різних наук. Наприклад, лінь того, кого навчають, на думку педагога, – це наслідок його недисциплінованості, незібраності, слабовілля, занедбаності. З погляду ж медицини, лінь може виступати захисною реакцією організму в ситуаціях небезпеки для його здоров'я і психічного розвитку [3, с. 29]. У такому «об'ємному» педагогічному прогнозуванні наукове обґрунтування та урахування соціального фону є домінуючим фактором, особливо, з погляду виховного процесу.

Соціально-виховне середовище є таким оточенням, яке цілеспрямовано впливає на свідомість і поведінку того, кого навчають, яке формує (виховує) у людини певні якості, переконання, духовно-ціннісні орієнтації та потреби. Тому не враховувати таке середовище (в нашому випадку – соціальний фон) у процесі педагогічного прогнозування було б великою помилкою.

Головним завданням, яке ставиться дослідником у процесі прогнозування освітніх процесів та явищ, є виявлення спрямованості на формування позитивного соціального фону, що проявляється в позитивній спрямованості дій оточуючих, єдності процесів ідентифікації зі своєю спільнотою та її членами, за допомогою яких особистість засвоює цінності й традиції оточуючої групи людей; обособлення (виокремлення) її в колективі, що сприяє формуванню її індивідуальності.

Зміст «соціалізуючого» середовища проявляється не тільки в окремих видах діяльності того, кого ми навчаємо чи виховуємо, але й в особистісній, сімейній, трудовій, неформальній та інших сферах. Соціальний фон містить у собі й політичну складову, обумовлену тим, що освітня політика завжди була відображенням діючої ідеології суспільства, відтворюючи її в концептуальних схемах і теоріях. В. О. Сластьонін так характеризує цей компонент: «Педагогіка прагне виявити умови і механізми становлення людини як суб'єкта політичної свідомості, можливості засвоєння нею політичних ідей та установок» [4, с. 32].

Педагогічний прогноз в системі соціального фону полягає в тому, щоб передбачити цілеспрямоване педагогічне спілкування між суб'єктами цього соціально-педагогічного процесу, спроектувати «ситуацію успіху» в навчанні, вихованні та розвитку; спрогнозувати процес формування духовних цінностей, забезпечити його ефективну науково-методичну підтримку. Він обов'язково націлений на корегування соціально-педагогічних умов, на гармонізацію їх впливу, на створення сприятливої, творчої атмосфери навчання і виховання, атмосфери довіри, співпереживання та гуманізму. Головною проблемою при цьому залишається не тільки визначення позитивних чи негативних явищ, але й прогноз спрямованості дій та активності тих, кого навчають та виховують, виявлення сприятливих умов для їх самостійності та ініціативи [1, с. 856].

Ментальний досвід – це система наявних психічних утворень і психічних станів людини, які нею ініціюються, що лежать в основі пізнавального відношення особистості до світу і зумовлюючих конкретних властивостей його інтелектуальної діяльності. Ментальний досвід представляють у трьох

основних формах: ментальні структури, ментальний простір і ментальні репрезентації [5, с. 105]. Педагогіка наука соціальна, тому, обговорюючи не тільки стратегічні цілі (питання) прогнозування, але й поточні, необхідно враховувати всю сукупність фонових соціально-економічних і психологічних проблем, що виходять далеко за межі педагогічної тематики.

Висновки. Будь-який прогноз, в тому числі й педагогічний, перш за все спирається на закони й закономірності. За своїм характером педагогічні закони можуть бути віднесено до категорії суспільних, соціальних законів, але, закони такого роду відрізняються мінливістю і недовговічністю, вони, на відміну від законів природи, більш історичні. З розвитком суспільства ці закони доповнюються, видозмінюються чи навіть цілком міняються на нові, відбиваючи тим самим безупинний і усе більш поглиблюючий процес пізнання. Таким чином, педагогічні закони, що відбивають закономірності розвитку педагогічних систем і процесів можуть змінюватися при переході від однієї суспільно-соціальної формації, – до іншої: вони часом просто «пробуксовують», а іноді взагалі перестають працювати, і, отже, прогноз, побудований на таких законах стає неточним стосовно розгляду прогнозованих об'єктів у соціальному середовищі.

Іноді фонове соціальне оточення відіграє домінуючу роль стосовно конкретних педагогічних процесів і явищ, тому необхідно враховувати не тільки ідеологічні і політичні складові, а й екологічні, демографічні, етнологічні, культурологічні, правові та інші компоненти фону.

Характерна для гуманітарних наук, у тому числі й для педагогіки, невизначеність виявляється в процесах прогнозування, тому, що для створення прогнозованої педагогічної моделі приходиться користуватися ідеалізованими критеріями вибору і безпосередньо займатися формалізацією самих об'єктів прогнозування. Формалізувати процеси педагогічної реальності стосовно врахування чинників соціального фону можна через виявлення соціальних закономірностей і законів або спеціального моделювання.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Рабочая книга по прогнозированию / Редкол. : И. В. Бестужев-Лада (отв. ред.). – М. : Мысль, 1982. – 430 с.
3. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2004. – 701 с. (Серия «Мастера психологии»).
4. Goh D., Moore C. Personality and academic achievement in three educational levels // Psychological Report 1978, v. 43, P. 71–79.
5. Холодная М. А. Психология интеллекта : парадоксы исследования / М. А. Холодная. 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2014

Т. И. Бугаева

Университет менеджмента образования НАПН Украины

Влияние социального фона на результаты педагогического прогнозирования

В статье рассмотрена проблема влияния социального фона на результаты педагогического прогнозирования. Показано, что иногда фоновое социальное окружение играет доминирующую роль относительно конкретных педагогических процессов и явлений, поэтому имеет первостепенное значение в системе педагогического прогнозирования.

Ключевые слова: педагогический прогноз, процесс прогнозирования, прогнозный социальный фон, ментальный опыт.

T. Bugayova

University of Education Management, NAPS of Ukraine

Influence of Social Background on the Results of Pedagogical Forecasting

In the article the problem of the influence of social background on the results of pedagogical forecasting is considered. It is shown that sometimes background social environment plays a leading role in particular educational processes and phenomena and is of great importance in the system of pedagogical forecasting.

Keywords: pedagogical forecast, process of forecasting, social background, mental experience.